

**NİZAMİ GƏNCƏVİ VƏ ƏLİŞİR NƏVAİ
YARADICILIĞINDA YEDDİ RƏQƏMİNİN YERİ**

**THE PLACE OF THE NUMBER “SEVEN” IN THE
ACTIVITIES OF NIZAMI GANJAVI AND ALISHIR
NAVAI**

**МЕСТО ЧИСЛА СЕМЬ В ТВОРЧЕСТВЕ НИЗАМИ
ГЯНДЖЕВИ И АЛИШЕРА НАВОИ**

Sahibə PAŞAYEVA
AMEA Folklor İnstitutu
psahiba@mail.ru

Summary

Nizami Ganjavi and Alishir Navai are great poets of the Turkic world. The poems included in their works “Khamasa” influenced many activities of poetry masters of the East.

Nizami Ganjavi, who used the traditional themes of oral folk literature and written historical chronicles in his works, also took an interest in Islamic cosmology. Using the imagination and beliefs existing in this world of thought, he could to express his thoughts about the Earth, land, planets in the poem “Seven beauties”. According to Islamic cosmology, the Earth is located in the center of seven planets. These planets – the Moon, Mercury, Venus, the Sun, Mars, Jupiter and Saturn were considered guides of God. Their actions showed their impact on living things and events on the Earth. The number seven, which was considered sacred, was considered as the key of human relations in Islam.

Alishir Navai also paid attention to this theme in his poem “Seven planets” (“Sabai-sayyar”) and gave his views on the world and relations among people according to the Islamic cosmological perspective. Nizami Ganjavi and Navai Alishir wrote their poems “Khamasa” under the influence of Islam principles. Both of these sects had the progressive significance for their period.

Key words: Nizami Ganjavi, Alishir Navai, poem, “Seven

beauties”, “Seven planets”, Islamic cosmology, the number seven

Резюме

Низами Гянджеви и Алишер Наваи – величайшие поэты тюркского мира. Их стихи, вошедшие в «Хамса», не остались незамеченными многими мастерами поэзии Востока.

Низами Гянджеви использовал в своих произведениях традиционные темы устной народной литературы и письменные исторические хроники. Используя существующие верования и мысли в исламской космологии, он смог выразить свои взгляды о Земле и планетах в поэме «Семь красавиц». Согласно астрологии, а так же исламской космологии, каждой из семи «поясов», на которые разделена Земля, правит одна из семи планет. Согласно исламской космологии, Земля расположена в центре семи планет. Эти планеты – Луна, Меркурий, Венера, Солнце, Марс, Юпитер и Сатурн – считались проводниками Бога. Их действия влияли на живые существа и события на Земле. Число семь, которое считается священным, считалось в исламе ключом к общению с человечеством.

Эту тему затронул и Алишер Наваи в своей поэме «Семь планет», описав свои взгляды на мир и человеческие отношения с точки зрения исламской космологической мысли. Суфийская тематика в его поэме поднимается на общефилософский уровень.

Ключевые слова: Низами Гянджеви, Алишер Наваи, поэма, «Семь красавица», «Семь планет», Исламская космология, число семь

Rəqəmlərin içərisində ən mühüm yeri yeddi rəqəmi tutur. Dünya xalqları hər zaman rəqəmlərə xüsusi diqqət yetiriblər.

Kainatın sirli yeddi rəqəmi dünyanın tamlığını və bütövlüyünü əks etdirir. Bu rəqəmdə “dünyanın yeddi gündə yaradılması” sirri də ifadə olunmuşdur. Qədim Altay əfsanələrinə görə dünyanın yaranması altı gün davam etmişdir. Həmin günlərdə dünyanı yaradan Ülgen yeddinci gün yatmış, səkkizinci gün oyanmışdır. Buna görə də altayların ulu babaları – oyrotlar yeddinci gün səhər dua edirdilər. Azərbaycan xalqının miflərinin

birində belə bir deyim var: “Göyün yeddi qatı var. Birinci qat torpaqdır ki, qara camaat yaşayır. Sonrakı qatlarda huri-pərilər, qılmanlar, peyğəmbərlər yaşayır. Lap yeddinci qatda isə Allah öz taxtında oturub dünyanı idarə edir” [3, s. 27].

Günahkarların atıldığı və əbədi əzaba düşər edildiyi dini vadinin – Cəhənnəmin özü də yeddi təbəqədən ibarətdir. Alig-yeri Dantenin “İlahi komediya”sında Cəhənnəm doqquz dairədən ibarət olsa da, Ərafın girəcəyində əli qılıncı mələk tərəfindən adamların alınma cızılan “P” hərfinin sayı yeddidir. “...“P” latınca “Peccatum” (günah) sözünün ilk hərfidir və Təmizliyin dairələrini keçdikcə hər dairədə o hərfin biri silinir, sonuncu dairədə tamamilə qurtarır (yəni, insan günahdan təmizlənir) və beləliklə, sonuncu mərhələyə (Yer Cənnətinə) daxil olmaq hüququ qazanır” [2, s. 11]. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin “Xortdanın Cəhənnəm məkublari” adlı əsərində də yeddi mistik rəqəmi iştirak edir. Hekayədən aydın olur ki, “Cəhənnəm yerin yeddinci qatında bir böyük dağın ətəyində düşübdür. Bu dağın adına Kəmid dağı deyirlər. Dağın dibi cəhənnəmdədir və başı Ərəbistanda Əsfəğanadlı bir yerdədir. Cəhənnəm özü yeddi təbəqədən ibarətdir” [4, s. 57].

Müəllif burada bir böyük əjdaha görür ki, “onun yetmiş min fərsəng boyu idi və yeddi min fərsəng eni idi. Yetmiş min ağız var idi, yetmiş min burnu, yetmiş min gözü və yetmiş min qulaqları var idi” [4, s. 51]. Burada günahkarlar yetmiş il odun içində yanır. Hər işə cavabdeh olan Odabaşının sözündən aydın olur ki, “Bu günahkar yetmiş il odun içinə cumacaq. Sonra bir mələkə gələcək, yetmiş min ərəş onun əllərinin uzunluğudur. O mələkə, əlini salıb onun odunu təkndə axtarıb, tapıb çıxardacaq. Onun dalınca birinci mələk gəlib, onu götürüb yenə həmin qərar atacaq odun içinə” [4, s. 63].

“Zəqqum ağacı cəhənnəmin yeddinci təbəqəsindədir. Onun kökü yetmiş min illik yol uzunluğundadır. Kötüyünün uzunluğu, həmçinin, yetmiş min il yolçaqdır. Onun yetmiş min şaxəsi var. Hər şaxəsində yetmiş min cür meyvələr var ki, hamısı acı, bəd-

buy və şeytan başına oxşayır” [4, s. 64] Beləliklə, yeddi rəqəmi insanların öz günahlarını başa düşüb təmizlənmələri üçün həm bir cəza qüvvəsi, həm də verilən vaxt kimi çıxış edir.

Səma cisimlərinin sayı da yeddidir: Günəş, Ay, Merkuri, Venera, Mars, Yupiter, Saturn. Şumerlərdə ay təqviminə görə hər ay hər biri yeddi gün olan dörd həftədən ibarətdir. Ayın göydə göstərilmədiyi dövrləri doldurmaq üçün dövrlərin sonuna günlər əlavə edilmişdir.

Qədim Babilə ay dövrünün müəyyən mərhələsini başa vuran hər yeddinci gün təhlükəli hesab olunurdu. Məhz buna görə də həftənin sonu istirahət üçün nəzərdə tutulurdu. Təhlükədən uzaq olmaq məqsədilə heç kim işləmirdi.

Hind kahinlərinin bildirdiyinə görə, ruhlar aləmi və materiya yeddi qütbədən ibarətdir. Kainat yeddi dairəyə bölünür, insanda yeddi fəaliyyət başlanğıcı vardır. Ruh uşağın canına onun yeddi yaşı tamam olduğu vaxtdan hamilik etməyə başlayır, insanın bədənindəki əzalarda hər yeddi ildən bir dəyişmələr gedir.

Azərbaycanda “hürufilər hərflərin, rəqəmlərin sirləri ilə kainatın sirlərini izah edirdilər. Onlar hərflərin sirlərini insan ilə birləşdirir, onların insan üzündə təcəlli etdiyini söyləyir, bu gözəlliyin daşıyıcısı olan insanın mənəvi kamilliyini təsdiq edirdilər” [1, s. 31]. Nəsimi tuyuğlarında və fəlsəfi məzmunlu qəzəllərində bu rəqəmi fəlsəfi baxımdan müxtəlif mənələrdən izah etmişdir. Məsələn, onun bir tuyuğunu nəzərdən keçirək:

Yeddi yerdə otuz ikidir üzün,
İgirmi səkkiz göstərər iki gözün.
Qamətini səksən səkkiz edər bəyan,
Yetmiş iki bildirər nitqü sözün [7, s. 282].

Şairin daha bir tuyuğu da bu baxımdan maraqlıdır:

Yeddidir, dörd yeddindən bir yeddidir,
Yüz igirmi dörd yenə üç yeddidir.
Evi bir, bacası yeddi, babı üç,
Əhli-beyt ilə özü on yeddidir [7, s. 273].

Jurnalist Tural Adışirin yazır ki, Şəkiddə yeddi rəqəminin

qüvvəsinə inananlar "... Novruz bayramı öncəsi keçirilən İləxır çərşənbələrində bulaqdan 7 daş gətirərək onu müxtəlif ərzaq qablarının içinə atardı ki, evin bərəkəti bu daş kimi yerində möhkəm olsun. Son çərşənbədə də həmişə süfrədə S hərfi ilə başlayan 7 nemət düzülərdi" [1, s. 31].

Folklorda müqəddəs hesab edilən yeddi rəqəmi bədii ədəbiyyatda da öz geniş əksini tapmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatının ustad şairi Nizami Gəncəvi yeddi rəqəminin kosmologiyasını özündə toplayan yer, torpaq, planetlər haqqında fikirlərini məşhur "Xəmsə"sinə daxil olan "Yeddi gözəl" poemasında ifadə etməyə çalışmışdır.

Poemanın məzmunundan aydın olur ki, bir gün sarayın otaqlarından birində Bəhram yeddi müxtəlif ölkədən olan yeddi şahzadənin portretlərini görür və aşıq olur. Atasının ölümündən sonra Bəhram İrana qayıdır və taxta çıxır. Hakimiyyətə gəldikdən sonra Bəhram yeddi şahzadənin axtarışına başlayır, onları tapır və evlənir. O, memarlara yeni arvadlarının hər biri üçün möhtəşəm sarayların inşa olunmasını əmr edir. Memarlar bildirirlər ki, astrologiyaya görə yer kürəsinin hər hissəsi bir planetin idarəsi altındadır və Bəhrama məsləhət görürlər ki, sarayların hər birini gözəllərin gəldikləri ölkələrə təsir edən planetlərin rənginə uyğun bəzətdirsin. Əvvəl Bəhram bu təklifə şübhə ilə yanaşsa da, sonradan arvadları üçün belə sarayların inşa olunmasına razılıq verir. İnşaat işlərinin tamamlanmasından sonra gözəllər öz saraylarında məskunlaşırlar. Bəhram həftənin hər gününü gözəllərdən birinin yanında keçirir: şənbə günü qara günbəzli sarayda Saturnun hökm etdiyi Hindistan gözəli ilə, bazar günü sarı günbəzli sarayda Günəşin hökm etdiyi Türkünstan (Çin) gözəli ilə, Bazar ertəsi yaşıl günbəzli sarayda Ayın hökm etdiyi Xarəzm gözəli ilə, çərşənbə axşamı qırmızı günbəzli sarayda Marsın hökm etdiyi Slavyan gözəli ilə, çərşənbə günü firuzəyi günbəzli sarayda Merkurinin hökm etdiyi Məğrib gözəli ilə, cümə axşamı səndəl ağacı rəngli günbəzli sarayda Yupiterin hökm etdiyi Rum (Bizans) gözəli ilə və cümə günü ağ günbəzli

sarayda Veneranın hökm etdiyi İran gözəli ilə.

Novella-hekayələrin hər birinin məzmunu sevgi olsa da, qara günbəzli saraydan ağ günbəzli saraya doğru irəlilədikcə kobud ehtiraslı sevgi, ülvi ilahi sevgiyə dəyişir. Bəziləri bununla şairin insanın qaranlıqdan işığa, təmizliyə doğru keçməli olduğu yolu göstərdiyini düşünürlər. Təbii olaraq, şah da bu yola keçərək yüksək mənəvi keyfiyyətlər qazanır. Acı, məğlubiyyət, xəyanət və digər hissləri yaşayan Bəhram macərə həvəskarı olan bir adamdan müdrik hökmdara çevrilir. Beləliklə, poemanın ikinci mövzu xətti yüngül xasiyyətli Bəhramın, özbaşnalıq və zorakılıqla mübarizə aparan ədalətli hökmdara çevrilməsidir. Bəhramın yeddi sarayındakı yeddi qız onun nəfsinin (qadın başlanğıcının) yeddi məqamının obrazlarıdır. Məqamdan-məqama keçdikcə o, mənən təməzlənir, bir idrak səviyyəsindən digərinə qalxır.

Beləliklə, Nizami poemada eşqə fiziki, daxili hisslər baxışından deyil, daha çox fəlsəfi müstəvidən, sufi baxışından yanaşmışdır. “O, Bəhramın simasında sufilərin Şəriət-Təriqət-Mərifət-Həqiqət dördmərhləli kamilləşmə yolu ilə gedən aşiq-qəhrəman obrazını yaratmasa da, həm bu dördmərhləli kamilləşmə sxemindən, həm də sufilərin yeddi pilləli Təriqət modelindən yetərincə istifadə edərək tamamilə yeni tipli qəhrəman yaratmışdır” [10]. Professor Seyfəddin Rzasoy yazır ki, “Nizami Bəhramın simasında klassik sufi obrazı yaratmamışdır. Sufilikdəki insanın kamilləşmə modelinin nəzəri-texniki elementlərindən istifadə edən şair bu prosesdə çağın paralel dünya modellərindən də istifadə etmiş və mahiyyətcə orijinal bir obraz yaratmışdır. Bu obraz bütün çoxluq təşkil edən sufi cizgiləri ilə bərabər, heç də klassik sufi modelinin verə biləcəyi obrazvariant deyildir. Bu, özünü sufilərin Allahla mistik ünsiyyətə girməyin mümkünlüyünə münasibətdə bilindirir” [9, s. 81]. “Yeddi gözəl” poemasında sufilərin yeddi pilləlik Təriqət məqamı ilə bağlılığında özünü açıq şəkildə ifadə edir.

Tədqiqatçı alim Xuraman Hümmətova, professor Seyfəddin Rzasoy və Tağı Xalisbəyli kimi alimlərin Nizami Gəncəvi

yaradıcılığı ilə bağlı apardığı araşdırmalar nəticəsində gəldiyi bir fikrə diqqət yönəldək: "... -7 ulduz, yaxud 7 günbüz: Qədim astronomiyada dünya 7 planetə uyğun 7 göy qatından ibarətdir... Qədim memarlıqda məbədlərin 7 ulduz, 7 rənglə əlaqələndirilməsi ənənə idi; ... -7 iqlim: Nizami dövründə yer üzü, əsasən, 7 iqlim ölkəsinə bölünürdü; ... -7 şahzadə qız: Nizamişünaslıqda belə bir fikir var ki, "Yeddi gözəl"də 7 iqlimi təmsil edən 7 qızın bir yerə toplanması ideyası qədim Avesta ilə bağlıdır; ... -7 bayraq: Nizamidə 7 bayraq 7 iqlimə uyğun ölkələri təmsil edir; -7 gün: Nizami dövründə hər həftənin 7 gününün hər biri göydəki 7 ulduz – planetin biri ilə bağlı idi; ... -7 rəng: Hər ulduzun öz rəngi var idi. O ulduz hansı iqlimə, hansı ölkəyə, həftənin hansı gününə uyğun idisə, həmin iqlim, ölkə, gün o rəngdə idi... Göründüyü kimi, 7 ulduz, 7 günbüz, 7 iqlim, 7 ölkə, 7 şahzadə qız, 7 gün, 7 rəngvə bütövlükdə 7 rəqəmi varlıq aləminin bütün ünsürlərini bir-biri ilə bağlayır" [10].

Bir məsələni də xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, kosmologiya Azərbaycan xalqının miflərində, rəvayət və əfsanələrində də öz əksini tapmışdır. Nizamının bir sənətkar kimi formalaşmasında Yaxın və Orta Şərqlin ictimai, fəlsəfi fikri, yazılı və şifahi poeziyası ilə yanaşı, zəngin Azərbaycan xalq yaradıcılığı, xüsusilə əfsanə və rəvayətləri mühüm rol oynamışdır. Xalq yaradıcılığından faydalanan Nizami Gəncəvi öz əsərlərində bir-birindən rəngarəng obrazlar yaratmışdır. Professor Sədnik Pirsultanlının (Paşayev) söylədiyi kimi, "Azərbaycan folklor örnəkləri, xüsusi ilə əsatir və əfsanələri Nizami "Xəmsə"sinin canına hopmuşdur. Nizamini Azərbaycan folklorundan kənarında düşünmək çətindir. O, Azərbaycan folkloru ilə elə qaynayıb qarışmışdır ki, onları bir-birindən ayırmaq çox çətindir. Nizami əsərlərinin qaynaqları Azərbaycan folklorundadır. Onun yaradıcılıq üfüqləri nə qədər geniş olsa da, onun yaradıcılığı Azərbaycan çevrəsində, onun folkloru daxilində ətə-qana dolmuş, hər biri ölməz bir abidəyə çevrilmişdir. Bu abidənin qızıl kərpicləri Azərbaycan torpağında kəsilmiş, onun yaradıcılıq sarayı bu qızıl

kərpiclə tikilmişdir” [8, s. 6]. “Yeddi gözəl”in rəvayət qaynaqlarını araşdıran alim “Azərbaycan folklorunda “Yeddi gözəl”dəki Fitnə obrazı ilə səsləşən motivlərin daha güclü olduğunu söyləyir və belə motivlərə “Kitabi-Dədə Qorqud” boylarında da rast gəldiyini söyləyir. Dastanın “Bəkil oğlu İmranın boyu”nda Qazan xanla Fitnənin cavabları arasında öz məntiqinə görə müəyyən yaxınlıq vardır. “Qazan xan “at işləməsə, ər öyünməz” deyirsə, Fitnə Bəhrəmin gur vurmaqda məharətini vərdişlə bağlayır. Nizaminin yaratdığı müdrik, ağıllı Fitnə Bəhrəmin ovun dal ayağını qulağına tikməsinə vərdişin nəticəsi hesab edir. Bunu sonralar özünün öküzü pillələrlə yuxarıya qaldırması hadisəsi ilə sübuta yetirir. Nizami həmin Şərqi rəvayətini işləyib Fitnə surətini yaradarkən sələfi Firdovsidən fərqli olaraq yeni cizgilər əlavə etmiş, obrazın səciyyəsinə uyğun yeni keyfiyyətlərlə zənginləşdirmişdir” [8, s. 7].

Bəhrəmin ilk görüşü şənbə günü qara günbəzdə hind qızı ilə olur və “Qara geyimli kəviz”in nağılını dinləyir. “Xalqdan gələn və maraqlı süjetə malk olan “Qara geyimli kəvizin nağılı”nda səbirlə olmaq, özünü ələ almağı bacarmaq, şəhət düşkünlüyündən uzaq olmaq təbliğ edilir” [5, s. 122].

Tədqiqatçı alim Tağı Xalisbəylinin də sözləri ilə desək, “Nizami yaradıcılığının qaynaqları hərtərəflidir. O həm tarixi mənbələrə, həm də xalq yaradıcılığına söykənmişdir” [5, s. 20]. Xalq İsgəndər haqqında eşitdiklərini öz dünyagörüşünə və əxlaqına uyğun şəkildə qurmuşdur. “İsgəndər ilə sərrac İmran”, “İsgəndər və çoban”, “Buyuzlu İsgəndər”, “İsgəndər quş dili öyrənir” və s. folklor nümunələri dərin fəlsəfi dərslərdir. Sədnik Pirsultanlıya görə də “İsgəndərnamə”də Azərbaycan ərazisindəki toponimlərə, o cümlədən Gəlin qayalarına, onların mənşəyinə dair məlumatlara da təsadüf edilir. Bəinas “Çarkablı heykəli” ona görə qurur ki, bundan ibrət alıb qıpçaq qızları və gəlinləri üzünə açıq gəzməsinlər. Ata-babadan namus-qeyrət hər şeydən şərəfli və üstün tutulmuş, gəlin evin, ailənin abır, ismət və həyə mücəssəməsi sayılmışdır. İndinin özündə yurdumuzda mövcud olan

hər bir “Gəlin qayası” da abır-həya ilə əlaqədardır” [8, s. 7].

Özbək xalqının dünya mədəniyyət xəzinəsinə bəxş etdiyi nadir simalardan biri olan Əlişir Nəvai də “Yeddi səyyarə” (“Səbai-səyyar”) adlı poemasında bu mövzuya toxunmuş, dünyaya və insanlar arasındakı münasibətlərə olan baxışlarını məhz İslami kosmoloji düşüncə müstəvisindən vermişdir. “Nizami yaradıcılığı Şərqi böyük sənətkarları üçün örnək olmuşdur. Xüsusilə, “Xəmsə” ənənəsinə cavab olaraq, Nizaminin ayrı-ayrı əsərlərinə nəzirə yazmaq ədəbi yarışa çevrilmişdir. Əmir Xosrov Dəhləvi, Əbdürrəhman Cami, Arif Ərdəbili ... və s. sənətkarlar bu sahədə qələmlərini sınaqdan çıxarmış, ölməz sənət nümunələri yaratmışlar” [6, s. 259].

Nizami irsinə yaxından bələd olan Əlişir Nəvai “Yeddi Səyyarə” poemasında Bəhramı bir qəhrəman olaraq qələmə almışdır. Sasani hökmdarı Bəhram şaha söylənilən nağıllar poemasının süjet xəttini təşkil edir. “Yeddi səyyarə” sözün tərifli ilə başlayır.

“Yeddi səyyarə” əsas etibarilə, lirik əsər olduğundan Bəhram şahın sevgilisi Dilaramın camalı, üzünün gözəlliyi əsas yer tutur. O, Zəhraya (Veneraya) bənzədilir və sərv ağacı ilə müqayisə edilir. Bəhram şah Dilaramla ova çıxır. Dilaram ov zamanı Bəhram şahın sərrast ox atmasını tərif etmir. Bundan qəzəblənən Bəhram şah Dilaramın əl-qolunu bağlatdırıb kimsəsiz düzə atdırır və saraya qayıdır. Lakin sonralar dərdə düşür. Dərdini unutmaq üçün yeddi müxtəlif qəsr tikdirir. Dilaram tərəfindən rədd edilən Bəhramı real həyata qaytarmaq və ruh düşkünlüyündən xilas etmək üçün həftənin günlərinə uyğun olaraq yeddi saray tikirlər. Hər sarayda bir gözəl yaşayır və hər sarayın öz tarixi var. Məsələn, Qızılı sarayda rum gözəli yaşayır. Rum gözəli burada zərgər Zeyd haqqında əhvalatı danışır. Bəhram bazar günü orada olur. Bu sarayın hamisi Günəşdir. Bazar günü ona həsr olunurdu. Ümumiyyətlə, qədim Romada həftənin günlərini sıralayan müxtəlif sistemlər var idi ki, “astroloji həftə” xüsusi yer tuturdu. Bu sxemə uyğun olaraq, bazar günü həftənin dördüncü günü sayılırdı. Həmin gün bazar günü ilə bağlı olan Günəşin orbiti Saturn-Yupiter-Mars-

Günəş-Venera-Merkuri-Ay planetlər sistemində kainatın mərkəzindən uzaqlıqda dördüncü yeri tuturdu.

Mitraizmdə isə bazar günü müqəddəs sayılırdı. Hind-İran mənşəli tanrı hesab olunan Mitra dostluq, ədalət, müqavilə, razılıq və günəş işığı ilə əlaqəli idi.

Çərşənbə axşamı Bəhram şah Qırmızı sarayda olur. Burada o, hind gözəlinin söylədiyi əhvalatı dinləyir. Roma mifologiyasında qırmızı qan rəngi anlamında müharibə allahı Marsla əlaqələndirilir. Bazar ertəsi Bəhram şah Ay planetinin hamilik etdiyi yaşıl, çərşənbə günü Merkuri planeti ilə bağlı olan firuzəyi rəngli, cümə axşamı Yupiterin təsirində olan sandal ağacı rəngli, cümə günü isə Venera (Zöhrə) planetinin himayəsində olan ağ rəngli sarayda olur və müxtəlif rəvayətlər dinləyir. Əsərin sonunda Bəhram şah yeddinci səyyahın hekayətini dinləyərkən Dilaramın sağ olduğunu bilir və onu saraya gətirdir. Lakin Bəhram nə qədər güclü olsa da, ölüm onu üstələyir. Növbəti ov zamanı o, bataqlığa qapılıraq ölür.

Əsərin adı “yeddi planet və yeddi səyyah” mənasındadır. Rəmzi yeddi rəqəmi insanlara, onların talelərini müəyyən edən himayədar planetlərə uyğun olaraq önə çəkilməmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Nəvai də “Yeddi səyyarə” əsərini yaradarkən folklor əsaslanmış, Şərq dünyasında geniş yayılmış Bəhram Gur əfsanəsindən istifadə etmişdir.

Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” və Əlişir Nəvainin “Yeddi səyyarə” əsərləri türk dünyasının mifoloji-tarixi düşüncə səviyyəsini üzə çıxarmışdır. “Yeddi səyyarə”də hekayətlər müxtəlif qəsrlərdə danışıldığı kimi müxtəlif ideyaların da təbliği önə çəkilir. Səyyahların hekayətlərində ədalət, səxavət, humanizmin tərənnümü, zülmə, ədalətsizliyə nifrət, azad sevgi və məhəbbət, xoşbəxt tale, quldurluq və zülmün ifşası özünə yer tapır. Yeddi rəqəmində reallaşan kosmik dünya modeli isə müxtəlif element, simvol və rənglərdə öz əksini tapmışdır. Həm “Yeddi gözəl”, həm də “Yeddi səyyarə” əsərlərində əsas qəhrəmanların yaşadığı saraylar sanki yeddi kosmik fəzaya çevrilmiş, onların tale yükünə aydınlıq gətirmişdir.

QAYNAQLAR

1. Adışirin T. Dörd gərək, dörd dörd gərək, bir dörd gərək...// Sufi və hürufi təlimində hərf və say simvolikasası “Ədəbiyyat” qəzeti. 2019, 28 sentyabr, s. 31
2. Ağayev Ə. Aligyeri Dante və onun “İlahi komediya”sı // Dante A. İlahi komediya. Bakı: “Öndər nəşriyyat, 2004, 594 s.
3. Əsatirlər, əfsanə və rəvayətlər. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 304 s.
4. Haqverdiyev Ə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. II cild. Bakı: “Lider nəşriyyat”, 2005, 408 s.
5. Xalisbəyli T. Nizami Gəncəvi və Azərbaycan folkloru (“İsgəndərnamə” dastanı üzrə). Bakı: V.İ.Lenin adına API-nin nəşri, 1990, 118 s.
6. Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı: CONATANT EMPARY, 2011, 568 s.
7. Nəsimi İ Seçilmiş əsərləri. İki cildə. II cild. Bakı: “Lider nəşriyyat”, 2004, 376 s.
8. Pirsultanlı S.P. Nizami və folklor. Bakı: Bilik, 1976, 65 s.
9. Rzasoy S. Nizami poeziyası: Mif-tarix konteksti. Bakı: Ağrıdağ, 2003, 212 s.
10. Nizami Yeddi gözəl – DergiPark<https://dergipark.org.tr> › download › article-file